

ВИЯВЛЕННЯ ДЕТЕРМІНАНТ ЗЛОЧИННОСТІ У ПРОЦЕСІ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Наталія Євгенівна ФІЛІПЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права Національний
аерокосмічний університет
імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Виявлення причин і умов вчинення злочинів у процесі експертного дослідження є основою превентивної діяльності, що передбачена низкою законодавчих та підзаконних актів, одні з яких визначають правовий статус суб'єктів судово-експертної діяльності, зокрема і судово-експертних установ, інші – присвячені безпосередній регламентації окремих напрямків та форм превентивної діяльності. Водночас, превентивна робота судового експерта не повинна обмежуватися встановленням криміногенних факторів, які знаходяться в причинному зв'язку з досліджуванним їм кримінальною справою. З метою мінімізації злочинного впливу, необхідно виявлення у справі усіх обставин, що мають превентивне значення, незалежно від того, чи сприяли вони вчиненню даного злочину або можуть сприяти вчиненню аналогічного або будь-якого іншого.

Питанням превентивної діяльності судових експертів були присвячені роботи вчених радянської доби, сучасних вітчизняних науковців та фахівців закордонних шкіл. Незважаючи на вагомий внесок у розвиток учення про основи експертної превенції судово-експертних установ і накопичені знання про експертне попередження в окремих видах експертних досліджень, наукові праці зазначених вчених не вичерпали вказаної проблеми, а, навпаки, поставили низку нових питань, які потребують вирішення. Адже, в останні роки з'явилася низка нових поглядів на організацію діяльності судово-експертних установ (далі – СЄУ), їх пріоритетні напрямки діяльності, процеси реформування та особливості самостійного функціонування експертів, що не є працівниками СЄУ. Також відбулися значні, координальні зміни у нормативно-правовому регулюванні діяльності судово-експертних установ та окремих незалежних експертів. Натомість, в експертних установах накопичено великий практичний досвід проведення превентивної діяльності, що потребує подальшого теоретичного розвитку, узагальнення та переосмислення, з метою розробки найбільш ефективних методів протидії злочинності. Тому питання виявлення та мінімізації детермінант злочинності у процесі експертного дослідження є актуальними.

Метою дослідження є аналіз організаційних основ виявлення причин та умов злочинності в процесі здійснення експертної діяльності та удосконалення стратегії проведення превентивної роботи судово-експертними установами України.

Причини і умови злочинності являють собою складну сукупність криміногенних обставин, що в різній мірі у взаємодії з особистістю особи

злочинця та іншими факторами детермінують вчинення злочинів. Кримінологічно-значущою є диференціація факторів злочинності в залежності від їхньої природи на об'єктивні та суб'єктивні; зовнішні та внутрішні; політичні, економічні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні, правові та ідеологічні. Відповідно до цього, заходи запобігання злочинності мають спрямовуватись на подолання її причин і умов з урахуванням специфіки їх формування та дії, а також рівня взаємозв'язку з іншими факторами злочинності. Зазначимо, що загальним для усіх детермінант злочинності є те, що в їхній основі завжди лежать об'єктивні соціальні протиріччя. Разом із тим, маємо зауважити, що попри поширену серед кримінологів тезу, негативні соціальні умови не можуть визнаватись причиною злочинності. Вказане ґрунтується на тому, що негативні соціальні умови самостійно не призводять до злочинності, опосередковуючись через безпосередні причини конкретних злочинів та виражаючись у детермінації індивідуальної злочинної поведінки злочинця.

Узагальнюючи сказане, під причинами конкретного злочину нами розуміються внутрішні (суб'єктивні) антисуспільні схильності особи, у першу чергу, його кримінальна мотивація. Умовами, що сприяли вчиненню злочину, виступають узагальнені зовнішні (об'єктивні) чинники, які створюють певне підґрунті для вчинення особою протиправного діяння. Тому причини та умови, що сприяють вчиненню злочину, в більшій мірі – поняття юридичні, бо в їх основі лежать порушення правових, соціальних або технічних норм. Саме ці недоліки і розкриває суд при розгляді справ та вживає заходів щодо їх мінімізації чи усунення.

З точки зору мети нашого дослідження, слід підкреслити, що завдання фахівців різних напрямів судової експертизи полягає в наданні допомоги органам досудового розслідування, виявленні на основі спеціальних знань детермінант, що сприяють вчиненню злочинів та розробці превентивних рекомендацій щодо їх усунення.

Методика роботи експерта щодо виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та розробці превентивних заходів щодо їх усунення, багато в чому залежить від тієї конкретної області експертизи, в якій проводиться превентивна діяльність. Разом з тим можна відзначити і деякі загальні положення [1, с. 17-19]. Методично правильна робота експерта з виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, передбачає ряд етапів: 1. Визначення експертного завдання, вивчення речових доказів, інших об'єктів і матеріалів справи та їх оцінка з профілактичної точки зору. Якщо перед експертом поставлено спеціальне питання профілактичного характеру, то при конкретному формулюванні необхідно усвідомити його сутність. Завдання, сформульоване в загальній формі, вимагає аналізу всіх речових доказів та інших матеріалів у справі, що відносяться до поставленого питання; 2. Попередня розробка напрямів превентивної діяльності, криміногенних факторах, на які необхідно звернути увагу в першу чергу при встановленні причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів [2, с. 250-256]; 3. Вивчення нормативних актів, методичних вказівок, фахових джерел, відомостей про криміногенні фактори, що раніше були зареєстровані в експертній установі, матеріалів раніше проведених експертних досліджень, що мають безпосередне

відношення до вирішення конкретного профілактичного завдання;

4. Дослідження роздільно досліджуваних об'єктів та обставин, що сприяють вчиненню злочину. Коли експерт проводить багатооб'єктне дослідження, доцільно фіксувати поширені обставини, які, на думку експерта, детермінують злочини, що дозволить в подальшому відповідно їх згрупувати. На цьому ж етапі фіксуються дані, що вказують на необхідність порівняльних досліджень;

5. Проведення порівняльних досліджень для встановлення певного факту, що має превентивне значення. Наприклад, проведення порівняльного дослідження між собою підписів від імені різних одержувачів грошових сум по платіжній відомості з метою встановлення факту виконання цих підписів однією особою ;

6. Подавати клопотання про надання додаткових матеріалів, якщо експертиза призначена судом або органом досудового розслідування або ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи (наприклад, зразків, відомостей про обставини справи, інструктивних матеріалів тощо), а також проводити консультації з іншими спеціалістами;

7. Синтезування й аналіз за сукупністю з іншими обставинами отриманих відомостей про причини і умови, що сприяють вчиненню злочинів [2, с. 253];

8. Оформлення результатів превентивного дослідження, що було проведено, у якості заключного етапу. Вони повинні бути викладені досить чітко, ясно, зрозуміло, повно і предметно. Це означає максимально можливу конкретизацію тих об'єктивних факторів і обставин, які детермінують вчинення злочинів, а так само індивідуалізацію осіб, причетних до виникнення криміногенних факторів.

Таким чином, надання допомоги органам досудового розслідування з виявлення та усунення/мінімізації причин і умов вчинення злочинів у процесі експертного дослідження сприятиме подальшій активізації превентивної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Алиев И. А. Методические проблемы экспертной профилактики (методическое пособие для экспертов, следователей и судей). Азербайджанский НИИСЭ. Баку, 1987. 69 с.
2. Філіпенко Н. Є. Приватна теорія експертної превенції: генеза та сучасний стан. Науковий вісник ДДУВС: науковий журнал. 2019. № 3. С. 250-256.